

Ruská literatúra a umenie v historickom dialógu

Podoby ruského umenia 19. a 20. storočia. Kľúčové etapy vývoja ruského umenia 19. a 20. storočia a ich rezonancia v európskom kultúrnom priestore. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, 308 s. ISBN 978-80-223-4038-0.

[recenze]

Autorský kolektív z *Katedry estetiky a Katedry rusistiky a východoeurópskych štúdií* Filozofickej fakulty UK v Bratislave pod vedením Michala Babiaka a Antona Eliáša predstavil slovenskej kultúrnej verejnosti komplexný a flexibilný obraz ťažiskovej etapy ruského umenia a literatúry 19. a 20. storočia, ktoré práve v tomto období dosahuje svoj vrchol. Prezentovaný publikačný výstup významným spôsobom rozširuje poznatky o kľúčových estetických fenoménoch danej epochy tým, že ich zasadzuje do širokého kontextu ruskej a európskej histórie a spoločnosti, jednotlivé oblasti umenia (literatúru, hudbu, výtvarné umenie, divadlo, film) prepája vo vzájomnom dialógu a interakcii. Práve takýto prístup k problematike je mimoriadne nosný a ukazuje sa ako potrebný pre používateľov viacúčelovej publikácie (študentov vysokých a stredných škôl, pedagógov, prekladateľov, kultúrnych pracovníkov i všetkých záujemcov o oblasť ruskej kultúry): „Pre tento široko chápaný profil adresáta sa autorský kolektív rozhodol okrem iného aj preto, že predkladaná monografia je nielen prvým pokusom o spracovanie *slovenských* monografických dejín ruského umenia, ale aj jedným z prvých pokusov o syntetické uchopenie kľúčových bodov vývinovej trajektórie inonárodného umenia v slovenskej literárnovednej a umenovednej tradícii“ (s. 5).

Systém vzájomných presahov všetkých umeleckých oblastí kladie najväčší dôraz na oblasť literatúry, ktorej je v kolektívnej monografii venovaný aj najširší rozsah spracovania v rámci žánrovo-druhovných celkov (poézia, próza, dráma). Avšak oproti minulosti, keď sa na akademickej pôde ďalšie druhy umenia v slovenskej rusistike vyučovali spravidla len v rámci dejín literatúry, tu im je venovaný samostatný relevantný priestor, a čo je mimoriadne prínosné a inovatívne, tento široký záber je predstavený na pozadí európskej reflexie skúmaných javov. Možno len súhlasiť so zámerom autorského kolektívu, ktorý takýto metodologický prístup považuje za funkčný pre novodobý model dejín umenia a literatúry začiatku 21. storočia. Mimoriadne oceňujem zvolenú koncepciu monografie, ktorá týmto spôsobom korešponduje so súčasnou postmodernou historiografiou, zhmotnenou v širokej diskusii o otázke písania dejín, prebiehajúcej v posledných desaťročiach nielen v euro-americkej literárnej vede a umenovede, ale aj v slovenskom (P. Zajac), českom (D. Tureček, V. Papoušek, V. Svatoň) či ruskom vedeckom prostredí (B. Uspenskij a i.), o čom svedčí aj zoznam použitej literatúry a odkazy autorov publikácie. Súčasnú

konceptie tvorby dejín sa výrazne odkláňajú od tradičného akademického modelu dejín (lineárneho a aditívneho prístupu k materiálu) a uprednostňujú flexibilný, komparatívny či kultúrno-areálový prístup, zameriavajúci sa na nosné a inšpiratívne problémy, resp. dejinné umelecké udalosti, pohybujúc sa tak naprieč históriou s akcentom na „uzlové body“ vývoja disciplíny.

Monografia *Podoby ruského umenia 19. a 20. storočia* tento model dejín, formulovaný príznačne ako „kľúčové etapy vývoja ruského umenia a ich rezonancia v európskom kultúrnom priestore“ umocňuje tiež v úvode avízovanú reflexiou problematiky na zložitom pozadí európskych kultúrnych a spoločenských pohybov, pričom nezabúda ani na filozoficko-estetické podložie skúmaných národných a nadnárodných celkov: „Autorský kolektív mal na zreteli potrebu reflektovať vývoj ruského umenia v dvoch komparatívnych polohách: jednak v rovine vnútornej nadväznosti vývinových etáp v rámci jednotlivých druhov ruského umenia i v rámci ich vzájomných kontaktov, a jednak vo vzťahu ruského umenia k európskym kultúrnym kontextom, resp. európskych kultúrnych kontextov k ruskému umeniu 19. – 20. storočia. Výsledkom týchto snáh by mala byť vedecky validnejšia syntéza obrazu ruského umenia i jeho presahov (vplyvov, podnetov, dialógu a pod.) do inonárodných európskych kultúr“ (s. 5).

Jednotlivé kapitoly monografie, prezentujúce tematické okruhy ruskej kultúry, sa vo všeobecnosti pridržiavajú vyššie deklarovanej metodológie, no zároveň nesú isté znaky individuálneho autorského idiolektu, nakoľko si konkrétny materiál zvolených umeleckých oblastí vyžaduje citlivejší diferencovaný prístup: „... sú spracované tak, aby v zásade viedli čitateľa od mapovania vývojových trendov a zákonitostí prostredníctvom predovšetkým poetologickej charakteristiky tvorby kľúčových predstaviteľov tej či onej oblasti umenia k viac či menej explicitne sformulovaným receptívnym interkultúrnym presahom.“ V kapitolách, venovaných ruskej poézii a próze 19. a 20. storočia autori vychádzajú zo spracovania problematiky ako dynamického celku, dôsledne situovaného do vnútroliterárnych súvislostí a mimo-literárnych kultúrno-historických presahov. Okrem neodmysliteľnej informatívnej hodnoty kladú akcent na determinujúce momenty formovania novodobej ruskej umeleckej tvorby, kedy sa „ruská literatúra sa zmocňovala európskeho kultúrneho odkazu v zrýchlenom tempe a ťažila okrem iného aj z možnosti súčasnej komparácie a konfrontácie poetologických, tematických i filozoficko-estetických východísk klasicizmu, sentimentalizmu a romantizmu...“. Inovatívny metodologický koncept monografie syntetizuje „uzlové body“ vývinu ruskej spisby a jej zahraničnú recepciu. Počas 19. storočia sú to predovšetkým podnety nemeckej, anglickej a francúzskej literatúry, pričom najvýraznejším smerom prvej polovice 19. storočia bol na ruskej literárnej scéne romantizmus, ktorý následne vystriedal preslávený ruský klasický realizmus. Práve ten vyvolal mimoriadny ohlas a rezonanciu v západnej a strednej

Európe v podobe širokej prekladovej recepcie a uznania vysokých umeleckých kvalít aj v samostatných štúdiách a monografiách (predovšetkým literárnej tvorby A. S. Puškina, N. V. Gogoľa, M. J. Lermontova, I. S. Turgeneva, F. M. Dostojevského, L. N. Tolstého či A. P. Čechova).

V zložitej etape literárneho procesu 20. storočia ruská literatúra kreovala impulzy západoeurópskeho modernizmu a vyrovnávala sa s dlhodobou absenciou antickej tradície a stredovekého modelu západných literatúr, ktoré do ruského umeleckého sveta intenzívne vstupovali až koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Následne v období sovietskeho režimu domáca literatúra zápasila s ideologickým tlakom, s požiadavkou angažovaného umenia v podobe socialistického realizmu a tvrdou realitou štátnej cenzúry v oblasti kultúry a umenia. Napriek tomu aj v tomto období vznikali kvalitné umelecké diela (vojnová psychologická literatúra, neoavantgardná poézia, vidiecka próza, mestský román a pod.), pričom špecifickú oblasť zastáva ruská neoficiálna (disidentská, samizdatová a emigrantská) tvorba, ktorá vytvorila predpoklady pre slobodnú postmodernú ruskú literatúru konca 20. storočia.

Podobne ruské dramatické umenie prekonalo viaceré zložité vývinové etapy od obdobia klasicizmu, romantizmu a realizmu (A. N. Ostrovskij) k modernej dráme (A. P. Čechov), k originálnej poetike MCHAT-u až k súčasnej postsovietskej, postmodernej Novej dráme. S ruskou literatúrou a drámou je úzko prepojená ruská hudba a predovšetkým opera, ktorá sa často obracala k domácej slovesnej tvorbe ako k inšpirácii pre vznik operných námetov a libriet. Novodobé ruské výtvarné umenie prežívalo obdobie intenzívneho rozvoja za pôsobenia nekonvenčnej skupiny maliarov *peredvižnikov*, následného nástupu umeleckého modernizmu a avantgardy vo vzájomnej interakcii s ruskou literatúrou, ktorá v tom čase hľadala odpovede na rovnaké spoločenské a filozofické otázky. K špecifickým oblastiam dotvárajúcim plastický obraz moderného ruského umenia patrí experimentálny ruský film epochy 20. storočia v jeho najvýraznejších podobách, ktorými sú najmä známa sovietska montážna škola a spirituálny film A. Tarkovského.

Poukázanie na prepojenosť všetkých umeleckých oblastí novodobej ruskej kultúry je nesporným prínosom kolektívnej monografie *Podoby ruského umenia 19. a 20. storočia* (s podtitulom *Kľúčové etapy vývoja ruského umenia 19. a 20. storočia a ich rezonancia v európskom kultúrnom priestore*), ktorá ilustruje dynamický obraz ruského umeleckého prostredia na pozadí filozoficko-estetických východísk moderného myslenia o kultúre a spoločnosti: „...ruské umenie napriek všetkým prekážkam a nepriaznivým okolnostiam vstúpilo do intenzívneho kultúrneho a umeleckého dialógu s ostatným svetom. Rusí umelci, neraz hľadajúci podnety v kultúrnych kontextoch západného sveta, tvorili diela, ktoré boli všetkým len nie slepou imitáciou estetických programov, ktorými sa inšpirovali. Dávali svojmu umeniu neopakovateľnú pečať vlastného génia, ale aj tradície, ktorej si boli vedomí – tradície ako súčasť

svojho duchovného bytia. Zrejme práve v tejto symbióze západných programových podnetov a ich originálneho ruského spracovania je treba hľadať tú novú kvalitu, ktorá ako ozvena rezonovala navonok a bola pre Západ vždy takou fascinujúcou, takou neopakovateľne ruskou.“ (s. 166). Vzhľadom na absenciu a naliehavú potrebu syntetického, kontextuálno-komparatívneho typu spracovania dejín modernej ruskej kultúry pre slovenskú vysokoškolskú akademickú rusistiku, a tiež vo všeobecnosti pre slovenskú literárnu vedu ako i vedy o umení a kultúre, je uvedená publikácia autorského kolektívu (A. Eliáš, M. Babiak, O. Bakoš, M. Kusá, I. Hamar, I. Dulebová, B. Ladič, J. Oniščenko, I. Posokhin, M. Paljesek) nepochybne vítaným obohatením a fundovaným príspevkom ku skúmanej problematike.

Soňa Pašteková